

316.568
16/1972
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
DUNÁNTÚLI TUDOMÁNYOS INTÉZET

KÖZLEMÉNYEK

16

T. MÉREY KLÁRA

DÉL-DUNÁNTÚL GYÁRIPARÁNAK SZERKEZETE ÉS SAJÁTOSSÁGAI

1942 - BEN

Pécs, 1972.

*A Magyar Tudományos Akadémia
Dunántúli Tudományos Intézete
tisztelettel megküldi kiadványát*

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
DUNÁNTULI TUDOMÁNYOS INTÉZETE
KÖZLEMÉNYEK

16

T. MÉREY KLÁRA

DÉL - DUNÁNTULI GYÁRIPARÁNAK SZERKEZETE ÉS SAJÁTOSSÁ-
GAI

1942 - BEN

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Pécs, 1972.

KIADTA
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
DUNÁNTÚLI TUDOMÁNYOS INTÉZETE

LEKTORÁLTA
BÁNKI GYÖRGY
a történelemtudományok doktora

Felelős kiadó: Babics András, az MTA Dunántúli Tud. Int. igazgatója
Készült: a Pécsi Vegyesipari Vállalat Sokszorosító Üzemében

72 - 6465

Felelős vezető: Ambrusics Jánosné üzemvezető

Példányszám: 250.

DÉL-DUNÁNTULI GYÁRIPARUNK SZERKEZETE ÉS SAJÁTOSSÁGAI
1942-BEN

T. Mérey Klára

Baranya, Somogy, Tolna és Zala megyék a régi idők klasszikusan nagybirtokos megyéi a második világháború idején úgy éltek a köztudatban, mint ahonnan elsősorban mezőgazdasági termékeket várhat az ország.

Vajon valóban ez volt a helyzet? Vagy csupán a magyar politikai életet eluraló földbirtokos befolyás túlsúlya miatt formálódott ki ez a kép a köztudatban? Valóban kevés még a füstölő gyárképmény és kialakulatlan tömeg még az új "rend", a szavát Budapesten és környékén már egyre többször és egyre hangosabban hallató munkásosztály?

1942-ben végeztek egy nagy országos felmérést hazánk iparjáról.¹ Ennek Dél-Dunántúlra vonatkozó anyagát kielemezve próbálunk meg az alábbiakban képet alkotni e táj gyárparáról, annak szerkezetéről, szerepéről és súlyáról az ország gyárparának egészében, hogy az így összeállítható kép alapján eldönthessük: a mai ipari társadalmunknak hol kell keresnie elődeit? Milyen termelő munka folyt ezen az országrészen több mint negyed százada, milyen adottságok voltak és e terület ipara milyen szerepet volt hivatva játszani az ország életében?

Ha tanulmányunk függelékeként közölt táblázataink adataira, vagy pedig a térképekre tekintünk, azonnal meg kell állapítanunk, hogy e területen mindegyik iparágnak volt gyárüzeme, bár nem egyenletesen elosztva. A papíripar pl. mindössze egy üzemmel dicsekedhetett és ez is dobozgyár volt! Az üzemek azonban rendszerint az adott energia lehetőségeihez épp úgy alkalmazkodni voltak kénytelenek, mint a nyersanyagbázishoz, vagy a közlekedési adottságokhoz.

A négy vármegye 1 917 544 hektár területével az 1938-as területű Magyar-ország térfogatának 20,6 %-át foglalta el.² Az ország ugyancsak az 1938-as területén fekvő gyárüzemeinek száma 1942-ben 4216 volt. E négy megyében 424 üzemot jegyeztünk fel a fent már említett statisztikai összeírás adataiból, vagyis a területen lévő gyárüzemek száma alig haladta meg az ország gyárainak 10 %-át.³

A termelési érték összehasonlítása még elszomorítóbb képet mutat. Némi torzulást jelent, hogy az 1942. évi országos összesítés feldolgozatlan-sága miatt 1943. évi termelési adatot kellett számításba vennünk. Az ország gyáriparának termelési értéke ekkor 8 642 578 000 pengő volt,⁴ s a négy Dél-Dunántúli megye gyáripara 1942-ben 275 265 460 P értéket termelt.

Mi okozta ezt a valóban elszomorító képet?

Vizsgáljuk meg konkrétan iparáganként a gyáripar helyzetét ezen a területen. A vas- és fémgyártás terén mindössze 9 üzem dolgozott a négy megyében, de ezek is azok közé a kisüzemek közé tartoztak, amelyek szer-te-szét működtek az országban és nagyrészt csupán a helyi igényeket voltak hivatva kielégíteni. A 9 üzem állótőkéje 626 000 P, forgótőkéje 383 000 P volt. Ezt az összeget az akkor már jó hírnévre szert tett bonyhádi Magyar Zománcmű és Fémárugyár üzeme emelte fel, mely egymagában az állótőkének több mint felét, a forgótőkének pedig kétharmadát mondhatta magáénak.

A munkásság összetételét nézve a szakmunkások száma aránylag kevés, átlagban nem egészen 500 munkást foglalkoztattak összesen ezek az üzemek és a legnagyobb szezonban sem érte el a "vasas" munkások száma a 600-at. A szakmunkás állomány ennek kb 1/5-ét alkotta, nem volt közöttük nő. A betanított munkások összes száma a 9 üzemben október hónap folyamán 77 volt, közöttük 3 nő, akik a bonyhádi zománcgyárban voltak alkalmazásban. A napszámosok 176-an voltak, köztük 92 volt nő, kiknek legnagyobb része ugyancsak a zománcgyárban, 7-en pedig a nagykanizsai fa és fémárugyárban dolgoztak. 60 ifjummunkás dolgozott, köztük 46 nő a zománcgyárban. Tanonc aránylag kevés volt, mindössze 28, közülük is 8-an a zománcgyárban dolgoztak.

Az üzemek gépi ellátottsága nem a legjobb, még a zománcgyárban is csak 2 erőgép és 24 villanymotor dolgozott ekkor. Üzemszünet ebb en az iparágban csupán Somogy megyében volt 36 napon át, nyersanyaghiány miatt, míg Zala és Tolna megyékben csak 5, illetve 6 napon át állt a munka "egyéb" ok miatt, /vagyis a munka szünetelését nem nyersanyag, vagy megrendelési hiány, sem pedig munkaviszály, illetve átalakítási munkálatok okozták/.

A 9 üzem közül 5 egyéni és 4 társas cég volt.

A vidék vasipara az ország vasiparának képehez viszonyítva igen gyengének tűnik. 1942-ben a vas- és a fémipar termelési értéke az ország területén /1938-as országhatárokat véve/ 764 574 000 P volt. ⁵ Dél-Dunántulon ebben az esztendőben 1 931 297 P értéket termeltek ebben az iparágban. Összehasonlításunk az előbbiekből már kialakított képet támasztja alá: ezt az iparágat Dél-Dunántulon csak szórványosan elhelyezett kisüzemekben művelték, a helyi szükségletet elégítették ki és csak a zománcgyár tudta exportjával túllépni a terület piachatárait.

A gépgyártás terén 6 üzem volt ezen a területen, ~~meglehető~~ ^{meglehető} ~~ségen~~ egyenlőtlően elosztásban. Baranya megyében - a szén közelében - 3 üzem is települt, közöttük a Sopiana gépgyár volt a legjelentősebb. Somogyban 2, Zala megyében 1 üzem volt, mégpedig előbbiben 1 mérleggyár, amely korai alapítási időpontjából kitetszően kis műhelyből vált gyárrá és mindkét megyében a Balaton közelében egy-egy un. yachtgyár, amely idők folyamán hol csónakgyárként fordult elő a faipar körébe utaltan, hol pedig - mint itt is - a gépiparban soroltan. Az állótőkét a balatonfüredi hajógyár emelte magasra, sőt a forgótőkének is több mint kétharmadát ez az akkor Zala megyei üzem használta.

A munkásság összetételében - az iparág természetének megfelelően - számban is jelentős a szakmunkás ~~réteg~~ ^{réteg}. Köztük nincs nő. A betanított munkások száma 31, közülük 6 nő, akik közül ketten-ketten a Sopiana gépgyárban, a pécsi Angster orgonagyárban és a balatonfüredi yachtgyárban dolgoztak. A napszámosok száma 64, közülük 5 nő, akik a Sopiana gépgyárban álltak alkalmazásban. Ugyancsak ott dolgozott 2 női ifj. munkás,

akiken kívül csak még 12 férfi ifjómunkást találtunk ebben az iparágban Balatonfüreden. A tanoncok száma 54, legnagyobb számban a Sopiana és a füredi hajógyár alkalmazta őket.

Üzemszünet 1942-ben csupán a Sopianában volt 14 napon át "egyéb" okból kifolyóan, másutt nem állították le az üzemeket.

A gyárak közül 4 részvénytársaság, 2 pedig egyéni cég volt. Az 1942 évi nagy magyar compass ebben az iparágban a pécsi Sopiana Gépgyár és Vasöntőde Rt.-ot említi meg, amely 1924-ben a Hamerli József Gépgyár és Vasöntőde Rt. volt, a Pécsi Takarékpénztár alapításaként jött létre. Bulgáriába exportált ebben az esztendőben. Alaptőkéje 200 000 P, míg a mi statisztikánk szerint az állótőkéje 245 000 P volt, a termelési érték pedig ebben az esztendőben megközelítette az 500 000 P-t. - A compass ezen kívül még csupán az Angster-féle orgona és harmóniumgyár rt.-ot említette meg, amely 1923-ban alakult át részvénytársasággá és 48 000 P alaptőkével rendelkezett.⁶

A gépgyártás üzei területünkön aránylag gyenge gépi berendezéssel rendelkeztek, 5 erőgép dolgozott és 90 villanymotor, összesen 644,7 lóerővel. A termelés értéke ebben az évben 2 387 099 P volt, ami az országos 1 125 402 000 P-höz viszonyítva ugyancsak ennek az iparágak gyengeségét mutatja a területen /mindössze 0,21 %-át alkotta a gépipar termelési értékének a területünkön dolgozó 6 üzem/. Ennek megfelelő a munkásság létszámának aránya is. Az ország területén 93 572 munkás dolgozott a gépiparban 1942-ben,⁷ területünkön pedig a legnagyobb munkáslétszám ebben az esztendőben 505 volt, ami az egész munkásállománynak mindössze 0,53 %-a!

Ezen az arányon nem kell csodálkoznunk, hiszen az itt termelő gyárak az ország nagy gépgyáraihoz /a győri vagongyár, a Láng-gyár, a Weiss Manfred-gyárakhoz/ képest jelentéktelenek voltak. A terület számára azonban mégis fontos az, hogy ez az igen jelentős iparág is meghonosodhatott itt, és öntudatos munkásaival sokszínűbbé tette munkásosztályunk arculatát.

A villanyenergia ipar a nehéziparnak az a része, amely éppen jellegénél és több oldalú felhasználhatóságánál fogva töretlenül fejlődött hazánkban. E területen is érdemes figyelemmel kísérni a század elejétől kezdődően egyre gyorsabb ivelésű fejlődését. Ez az iparág elsősorban a szénhez kötődött ezen a területen, és így főként a szénbánya körül épültek ki a nagy centrálék. 1943-ban Baranya megyében 3 közüzemi és 3 magán-, Somogyban 2 közüzemi és 7 magánvállalati villanyenergia-termelő telep volt. Tolna megyében 4 közüzemi és 7 magánvállalati, Zala megyében pedig 2 közüzemi és 7 magánvállalati villanyenergia-termelő telep és elosztó alakulat működött. A közüzemek zöme városi, illetve községi üzem volt, míg a magánvállalati üzemek közül a legjelentékenyebbek részvénytársaságok voltak, és volt néhány - főként malommal, vagy egyéb iparteleppel kapcsolatos - kisebb áramfejlesztő központ, amely rendszerint csak egy szűkebb kör áramszükségletét volt hivatva ellátni. Ezen üzemek egy részében nincs is munkáslétszám feltüntetve, s igen valószínű, hogy itt a munkát a telep vezetője látta el, vagy pedig az iparteleppel kapcsolatosan oldották meg az adódó munkálatok elvégzését. Az üzemek száma ebben az iparágban 35, alaptőke 43 053 000 P, a forgótőke 8 090 000 P volt. Az 1942-ben alkalmazott legnagyobb munkáslétszám megközelítette az 1000-et és ennek közel a fele - éppen az iparág jellegénél fogva - szakmunkás volt. Aránylag sok a művezető, ami ugyancsak az iparág jellegéből adódik. A munkások nem szakmunkásként alkalmazott részének zöme napszámos. S mindössze ezek között találunk 11 női munkaerőt 4 üzemben /Szigetváron és Pécsen/. Az októberi munkásadatokat figyelembe véve a 4 megyében összesen 105 betanított munkás, 223 napszámos, 5 ifjúmunkás és 36 tanonc dolgozott a 35 üzemben.

Az üzemek közül közüzem, vagyis állami, városi, vagy községi tulajdonban lévő volt 10, míg a többi 25 magánvállalat volt, mégpedig: 16 részvénytársaság, 1 szövetkezet, 1 társaság és 7 egyéni cég.

Itt említjük meg, hogy a részvénytársaságok közül az 1942. évi compass csupán 7-et említett meg, és ezek közül is az egyik, a Csurgói Villamosági RT., nem szerepel kimutatásunkban. Ez a részvénytársaság ekkor már a Drávavölgyi Villamosáramszolgáltató RT. érdekkörébe tartozott. ⁸

Az iparág természetéből is folyóan kevés volt a munkaszünet. Baranya és Tolna megye üzeimeiben egy napig sem állt a munka, Somogy megyében, Szigetváron és Szabadhídvégen 2, illetve 1 napig átalakítás és javítási munkálatok miatt, Zala megyében pedig Diszelben az egyik egyéni cégnél lo, és egy társascégnél /Lenti/ 2 nap szünetelt a munka ugyancsak átalakítás és javítás miatt. Itt jegyezzük meg azt is, hogy a Drávavölgyi Áramszolgáltató Vállalat telepét Csurgóról áthelyezettnek jelezte statisztikánk.

Az országos képbe illesztve területünkön ennek az iparágnak helyzetét meg kell állapítanunk, hogy a villanytelepek száma 1943-ban /1942-ből adatunk nincs/ 136 volt, amihez képest a terület 35 telepe már jelentős, hiszen az összes telepeknek egynegyedét teszi. A termelési érték aránya azonban már korántsem ilyen jó. Az egész országban 1943-ban 298 681 000 P volt a termelés értéke, és ezen a területen mindössze 8 289 113 P, ⁹ ami az országosnak alig 2,7 %-át alkotta. Tulajdonképpen a villamosenergia termelésnek 2 nagy bázisa volt ezen a területen: a Baranya és a Tolna megyei szénbányák. Somogy és Zala megyékben a villamosenergia elosztótelepeket fenntartó Drávavölgyi Villamosáramszolgáltató Rt. az energiát a pécsi telepről /DGT bányaeérdekeltég/ szállította, míg a Hungária Rt. dombóvári telepe Máza-Szászvárról hozta a villamosenergiát, mely utóbbi a Salgótarjáni bányavállalaté volt. Ugyancsak a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. erőműve állott a Tolna megyei Váralján.

A kő-, föld-, anyag-, aszbeszt- és üvegipar területünkön mészégetőket /Zalában 3-at, Baranyában 4-et, Somogyban 1-et/, cement és kőipari üzemeket, /Baranyában és Somogyban 3-3-at/ és azonkívül 99 téglagyárat számlál. Ez az iparág, annak ellenére, hogy számszerűen aránylag sok ipartelep működött a területen, kisszerű.

Dél-Dunántul legjelentősebb gyárüzeme ebben az iparágban a Zsolnay-féle kerámiagyár volt Pécsen, amely Baranya megyében a feltüntetett alaptökének közel a felét, a forgótökének pedig közel kétharmadát adta ebben az iparágban. 121 fős szakmunkás réteget foglalkoztatott állandóan, és 1942-ben átlag 82 munkás talált munkalelkalmat a gyárban.

A kő-, föld-, agyag- stb. iparágban az ország területén 1943-ban összesen 564 üzem működött, és ebből 114 volt Dél-Dunántúlon. A termelés értéke az ország területén 281 461 000 P volt, területünkön pedig 1942-ben 16 011 228 P. Vagyis ez a terület ebben az iparágban a termelés értékének alig 5 %-át adta, ami aránylag nagyon kevés. Az erőgépek lőerő száma területünkön 3867 volt, az országban 84 488, és az alkalmazott munkások száma területünkön 2244, az országban 31 547, ¹⁰ vagyis a területünkön alkalmazott évi legnagyobb munkáslétszám az országosnak mindössze 7 %-a volt! A termelési érték nagy eltérését némiképp magyarázza, hogy a területünkön lévő 7 mészegetőnek /a Zala és Somogy megyékben lévőeknek, továbbá a baranyaiak közül 3-nak/ termelési adatai hiányoznak, s ez önmagában is jelentős eltérést okoz.

Ezen üzemek munkálkodásáról alkotott kép azonban arra mutat, hogy az építőipar hanyatlása a háború első évében máris éreztette hatását ebben az iparágban. Baranya és Tolna megyékben egy-egy üzem teljesen szünetelt /Pécsváradon és Kakasdon egy-egy téglagyár/, és az üzemszüneti napok száma Baranyában 2898, Somogyban 2312, Tolnában 1375 és Zala megyében 3084 nap volt 1942-ben, tehát területünkön a munkaszüneti napok száma ebben az iparágban megközelítette a 10 000-et! Az üzemek nagyrészt azzal indokolták a munkaszünetet, hogy időnymunkaként végzik csak a téglaegetést /51 üzemben fordult elő ez az indoklás, részint mint a munkaszünetelés egyetlen oka, részint ehhez járult még a nyersanyaghiány, olykor munkaerő hiány, megrendelés hiánya, vagy egyéb ok.

Elkészítettük az üzemek októberi munkás-statisztikáját, és eszerint ezen a területen 23 üzemben nem dolgozott októberben sem betanított munkás, sem napszámos, ifjómunkás, vagy tanonc. Ezek közül néhány üzemben egy - két szakmunkás látta el - a nyilván minimális - munkát, de lényegében ezek a téglagyárak az év nagy részében kihasználatlanul álltak.

Az iparágban alkalmazott munkavezetők száma 25, és ehhez járul még a Zsolnay gyár 6 mű vezetője. A szakmunkások száma 400. Október hónapban a betanított munkások száma 209 férfi és 323 nő volt a négy megye üzemében. 1138 férfi és 661 nő napszámos, 171 férfi és 93 nő ifjómunkás /az utóbbiak közül 48 a Zsolnay-gyárban dolgozott/, és összesen 71 tanonc volt alkalmazásban ezekben az üzemekben, mely utóbbiak közül 19

volt nő /a női tanoncok mindegyike és a férfi tanoncok zöme is az Első Pécsi Mész- és Gőztéglagyárban dolgozott/.

Az üzemek jellegüket tekintve nagyrészt egyéni cégek voltak /52/. Társaság volt 38, korlátolt felelősségű társaság 4, egyházi tulajdonban állott 1 téglagyár, részvénytársaság volt 15, míg 1 téglagyár községi tulajdonban volt, és ismeretlen jellegű üzemként szerepel 3.

A terület legjelentősebb üzemei ebben az iparágban - a Zsolnay-gyáron kívül - a cement- és téglagyárak, továbbá a mészégetők. Baranya megyében a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. beremendi cementgyára igen fontos üzem, amelyet 1910-ben alapítottak, és 1942-ben 1 713 000 P állótőkéje volt. Az erőgépek lóerő száma meghaladta a 2000-et és a legnagyobb munkáslétszám a 200-at.

Az 1942. évi compass a Dunántúli Mész-, Téglá- és Kőipari Rt. mészgyárjai közt említi meg a sümegi üzemet, amelyet - statisztikai kimutatásuk szerint - 1881-ben alapítottak, noha a részvénytársaság csak 1920-ban jött létre. Ekkor a Dunántúli Mész- és Téglagyárak Rt., a Sümegi Bazaltbánya Rt., a Dunaalmási Kőipari Rt. egyesüléséből alakult ez a Pesten irodát fenntartó részvénytársaság. ¹¹ Statisztikai kimutatásunkból hiányzik az üzem termelésének értéke, 56 munkást foglalkoztatott.

Megemlíti a compass a Máza-Szászvári Téglagyár Rt.-ot is, amely 1928-ban Mázáról Bajára, majd 1930-ban Dombóvárra tette át székhelyét. Alaptőkéje 100 000 P. ¹² Adataink szerint termelésének értéke 1942-ben 180 620 P volt.

Szerepel a compassban az Első Mohácsi Gőztégla és Cserépgyár Rt., amely Rosenthal Samu és Fiai cégből alakult át részvénytársasággá, Alaptőkéje 200 000 P volt, állótőkéje pedig az 1942. évi statisztika szerint 222 000 P. Ebben az évben termelésének értéke 520 150 P, és egy 180 lóerős erőgéppel dolgozott. Legnagyobb munkáslétszám ebben az esztendőben 184 fő volt.

Megemlíti a compass a Kőipari Rt.-ot is, amelynek alaptőkéje 50 000 P volt.¹³ Statisztikánk szerint 58 000 P állótőkével és 79 000 P forgótőkével rendelkezett 1942-ben.

Somogy megye területén a termelési értéket tekintve legjelentősebb üzem a Dunántúli Téglagyár és Cserépgyár Rt volt Tabon. A compass szerint 100 000 P volt az alaptőkéje,¹⁴ statisztikánk 416 000 P állótőkét mutat ki. A termelés értéke 1942-ben meghaladta a 216 ezer pengőt.

Zala megyében a nagykanizsai 2 téglagyár mellett szinte eltörpül a Szentbalázsi Téglagyár Rt., amely 14 000 P alaptőkével jött létre.¹⁵ Jelentősebb üzem a Zalavölgyi Iparművek Rt. zalaszentgróti üze me, amelynek 1942-ben Budapesten is volt irodája. Ez a részvénytársaság 1922-ben magába olvasztotta a zalaszentgróti Téglagyár és Hornyoltcserép Rt.-ot és 1942-ben már Németországba exportált téglát. Alaptőkéje 406 875 P, - a compass szerint -,¹⁶ míg statisztikai kimutatásunkban 400 ezer P álló-, és 120 ezer P forgótőkével szerepel. Termelésének értéke 1942-ben megközelítette az 500 ezer pengőt.

A téglagyárak zöme azonban a területen nagyrészt csak a helyi szükségletek kielégítésére szolgált, és noha néhány nagyüzem fejlődésének lehetőségei már adva voltak, ez nem tudta kedvezően befolyásolni ennek az iparágnak viszonylagos elmaradottságát.

Statisztikánk ezt követően a faipart tárgyalja. Minthogy azonban a vegyészet i ipar még az előbbi négy iparág mellett a nehézipar ~~első~~ ágát alkotja, mi a statisztika sorrendjétől eltérően, a vegyészeti ipar helyzetét vizsgáljuk meg előbb.

Ennek az iparágnak ekkor 20 üze me volt a területen, de ha táblázatunkra tekintünk, azonnal szemünkbe ötlik, hogy a Baranya megyei 10 üze m állótőkéje kevesebb, mint a Zala megyei két üze mé. Ezeknek egyike ugyanis a Magyar Amerikai Olajipari Rt. /MAORT/ volt, melynek üze mhelye Bázakerettye volt, és amely mint részvénytársaság 1939-ben alakult. 2 művezető, 19 szakmunkás és 6 napszámos dolgozott itt októberben, és az évi legnagyobb munkásszám elérte az 53-at!

A vegyészeti ipar további jelentős üzemai a brikettgyárak voltak. Ez volt Fonyódon /Somogy m./, Nagymányokon /Tolna m./ és Pécsujhegyen /Baranya megye/. A somogyi üzem egy földbirtokos /Zichy Béla/ tőzeg- és lágazdaságának kitermelésére alakult egyéni cég volt, míg a másik kettő bányavállalatok /a Salgótarjáni, illetve DGT/ brikettgyárak voltak.

Pécssett városi gázgyár és a Pécsi Kokszmű Rt., továbbá Kaposvárrott a Mezőgazdasági Ipar Rt. szénsavgyára jelentős vegyészeti ipari üzem, melyeken kívül a növényolaj és erőtakarmány gyártással Baranyában, Tolnában és Somogyban 4 gyárjellegű üzem foglalkozott. A keményítőgyárak közül a 2 pécsi gyáron kívül, - melyek közül az egyikben egész éven át szünetelt a munka - a régi lábodi keményítőgyárat kell kiemelnünk Somogy megyében, amelynek termelési értéke 1942-ben meghaladta a 900 ezer pengőt.

Gyertya-, szappan- és illatszergyár mind a négy megyében volt, szám szerint 5. Köztük azonban a zalaegerszegi szappangyár 1942-ben teljesen szünetelt.

Az évi legnagyobb munkásszám a vegyészeti iparban 673 volt a területen, ezek közül 103 volt szakmunkás. Az átlag és a legnagyobb munkásszám között közel 200 főnyi eltérés van, ami azzal magyarázható, hogy ebben az iparágban egyes üzemekben gyakori volt az idénymunka. Ezt mutatja a viszonylag nagy üzemszüneti napok száma is. Baranya megyében 284 napon át szünetelt a munka, főként a növényolaj és erőtakarmányt gyártó üzemekben, amelyek részint nyersanyaghiányra, részint átalakítási munkálatokra hivatkozva szüneteltek. Az Agrária keményítőgyár 110 napon át nem dolgozott ugyancsak nyersanyag-hiányra hivatkozva. Somogy megyében 695 napon át állt a munka az ebben az iparágban dolgozó üzemekben és ebből a MIR szénsavgyár 189 napot jelentett be, megrendelés hiányával indokolva a munkaszünetet, a hallisztgyár 203 napon állt nyersanyag hiánya miatt, és a lábodi keményítőgyár - idénymunka jellegére hivatkozva - mindössze 30 %-os kihasználtsággal 66 napon át üzemelt és 232 napig szüneteltette a munkát. Tolna megye 3 üzemében 334 napi munkaszünet volt ebben az esztendőben, nagyrészt nyersanyaghiány miatt. Zala megye

2 üzeme közül csupán a MAORT dolgozott egész éven át megszakítás nélkül. Folyamatos volt a munka a Pécsi Gázműben és a Kokszműben is.

A munkásság szerkezetét vizsgálva meg kell állapítani, hogy az iparág természetének megfelelően aránylag sok a művezető. A 4 megye 19 üzemében, mely közül az egyik teljesen szünetelt, 22 művezető dolgozott a már említett 103 szakmunkáson kívül. A betanított munkások száma 123 férfi és 44 nő. Az utóbbiak nagy része a szappangyárakban dolgozott. A napszámosok száma 181 férfi és 57 nő. Ifjumunkás 5 férfi és 1 nő volt 1942 októberében, míg tanonc csupán 1 volt, a lábodi keményítőgyárban.

Ez az iparág roppant heterogén. A tulajdonképpeni nehézipari üzemek főként részvénytársaságok. A szappangyárak viszont nagyrészt egyéni vagy társas cégek. Kivételt képez a kaposvári Haldekker Pál gőzszappangyár, amely 1922-ben alakult át - az 1851 óta fennálló egyéni cégből - részvénytársasággá.¹⁷ A lábodi keményítőgyár szövetkezet kezében volt. Statisztikailag: a vegyipar üzemei közül 1 volt városi üzem /a pécsi gázgyár/, 9 részvénytársaság, 1 szövetkezeti, 4 társas és 5 egyéni cég.

Ennek az iparágaknak termelési értéke 1942-ben területünkön 17 441 903 pengő volt. Az országos termelési érték 1942-ben 705 820 000 P volt.¹⁸ Területünk 2 % körüli termelése tehát nem jelentős. Az iparág mégis fejlődést mutat, hiszen a MAORT 1939-től kezdett működni, és a műtrágyagyártó vállalatok is az 1930-as években alakultak a nyersanyag helyi kiaknázására.

A terület nehéziparát összességében vizsgálva meg kell állapítanunk, hogy noha üzemeinek száma meghaladja a könnyűipari üzemek számát, az állótőkéje is lényegesen nagyobb azénál, sőt az alkalmazott munkások száma is több, mint a könnyűiparé, a termelési érték és az ipari haszon mégis elmaradt a könnyűipar produkciója mögött.¹⁹ Az üzemek nagy része alig tekinthető gyárnak, idényjelleggel dolgozik.

Ez a kép rajzolódik ki előttünk akkor is, ha a terület nehéziparát az egész ország nehéziparához hasonlítjuk. A nehézipar 5 nagy ágának termelési értéke 1943-ban hazánkban 4 129 542 000 pengő volt. Területünkön 54 016 519 pengő

értéket termeltek 1942-ben a nehéziparhoz tartozó üzemek, tehát a négy megye az ország nehézipara termelési értékének alig 1 %-át produkálta.

A könnyűipar egyes ágazatait vizsgálva az eredmény ugyancsak elgondolkasztató.

A faipar 33 üzemét tartja nyilván statisztikánk, amelyekből a legtöbb Zala megyében volt, sőt e megye területén tulajdonképpen 16 üzem lenne, de 2 gőzfűrész adatait nem dolgozták fel. Az egyik Marton István fűrész- és malomüzeme Zalaapátiban, melynek adatai a malomüzemek közül is hiányoznak, csupán az üzem nevét tüntetik fel ott is. A másik Császár Jenő csesztregi gőzfűrész üzem volt.

A faipari vállalatok nagy többsége gőzfűrész: Baranyában 5, Somogyban és Zala megyében 13 üzem dolgozott, Jankovich Béán öreglaki gőzfűrész üzemében szünetelt a munka ebben az esztendőben teljesen. Találunk azonban ebben az iparágban Baranyában 1 hordógyárat, 1 faárugyárat Pécsett, 1 fészekodugyárat Kárászon, Somogy megyében Csurgón 1 orsógyárat, 1 botgyárat Alsokon és 1 parkettagyárat Barcson. Zala megyében pedig a gőzfűrész üzemek sorához csatlakozik a Csabrendeki Első Magyar Kókuszfonó Rt., amely a gyékényfonadék készítmények között került említésre. Tolna megyében az államvasutak fatelítő telepén kívül egy műasztalos gyárüzemet találunk.

A terület üzemének állótőkéje 4 642 000 pengő, forgótőkéje 5 521 000 P volt. Ezt az összeget a Dombóváron működő vasuti fatelítő telep emelte ilyen magasra, amelynek egymagában 2 529 000 P álló- és 2 209 000 P forgótőke szerepel a neve mellett.

Az iparágban alkalmazott munkások évi legnagyobb létszáma 1198, de átlag csak 881 munkás dolgozott ezekben az üzemekben. Ez ismét csak arra utal, hogy ebben az iparágban is sok volt a kiesés, nem biztosított rendszeres munkamenetet, helyenként szervezetlenség nyomai mutathatók ki. Baranya megye 8 üzemében 249 napi munkaszünetet tartottak nyilván, amelyet nagyrészt megrendelés hiánnyal és nyersanyaghiánnyal indokoltak. Ugyanakkor azonban pl. a fészekodugyár kihasználtságának foka mindössze 5 % volt. Említettük, hogy Somogy megyében az egyik gőzfűrész teljesen szünetelt és a többi üzemből is összesen

688 napon át állt a munka. Az üzemszüneti napoknak kb. felét nyersanyaghiány okozta, több mint 200 napi munkaszünetnek megrendelési hiány volt az oka, míg a többi munkaszüneti napokat nagyrészt átalakítás i munkálatokkal, illetve egyéb okkal indokolták.

Tolna megye 2 üzeme közül az asztalosüzemben 4 napon át nyersanyaghiány miatt állt a munka, míg a Zala megyei 14 üzemben összesen 1369 napon át volt munkaszünet. Az üzemszünetek jelentős részét itt is nyersanyaghiány okozta, de ebben az üzemágban jelentkezik először az egyik egyéni cégnél a tőkehiány, mint az üzemszünet oka, és egy másik egyéni cégnél pedig a munkaerőhiány, amely 60 napi munkakiesést jelentett.

Az iparág természetének megfelelően elég nagyszámu a művezető réteg, összesen 25-en dolgoztak művezetőként. A szakmunkások száma 104, aránylag alacsony, hiszen a legnagyobb munkáslétszámhoz viszonyítva annak alig 1 %-át alkotta. Október folyamán a munkásság a következőképpen oszlott meg az említett üzemekben. Betanított munkás volt 261 férfi és 41 nő, napszámos 387 férfi és 57 nő, ifjumunkás 24 férfi és 8 nő, tanonc 8 férfi. A nők nagy részét Barcsra a fűrészüzemben, illetve az alsóki betgyárban alkalmazták, továbbá a csabrendeki gyékényfonó üzemben.

Az üzemek között 2 állami és 1 egyházi tulajdonban lévő cég mellett 17 egyéni, 5 társas cég, 1 korlátolt felelősségű társaság és 2 részvénytársaság volt.

40 erőgép dolgozott 2379 lóerővel és 79 villanymotor 803,7 lóerővel.

1938-ban 25 801 lóerő teljesítőképességű gépekkel dolgoztak ebben az iparágban az ország területén. Ehhez képest területünknek ez az iparága igen gyengén gépesítettnek tűnik.

A termelés értéke 1942-ben ebben az iparágban országosan 310 705 000 P volt. Területünkön ugyanakkor 12 591 222 P.²⁰ Az arány tehát alacsony, az ország termelési értékének mindössze 4 %-át produkálta ez a vidék.

Pedig ennek az iparágnak az-előtt igen jelentős üzemei voltak ezen a területen! Ezek közé tartozott az Uglyai Faipar Rt., amely a Nasici Tanningyár és Gőzfűrész Rt., majd a Neuschloss-féle Nasici Tanningyár és Gőzfűrész Rt.

utódaként tartotta fent fűrésztelepét és parkettagyárát Barcsen. A Hazai Bank érdekeltsége volt. 1942-ben - statisztikánk szerint - a gőzfűrész termelési értéke 1 378 683 pengő volt, míg a parkettagyár több mint 109 napos munkaszünettel is 245 567 P termelési értéket produkált.

A Faáru és Botgyár Rt. 60 000 pengős alapítókéjével /a statisztika 40 000 pengő állótőkét mutat ki és 175 000 pengős termelési értéket/ már csurgói üzemként szerepel a compassban, mert Alsók ekkor közigazgatásilag már Csurgóhoz tartozott. 21

A compass a faipari részvénytársaságok közül a többi üzemet nem említi.

A bőr-, sörté-, szőr-, toll stb. iparágban összesen 8 üzem dolgozott ezen a területen és közülük 5 bőrgyár volt. Baranyában volt még ezenkívül 1 bőröndgyár és 1 gyárjelleggel dolgozó gumikészítő üzem. Zala megyében 1 kefégyár képviselte ezt az iparágat.

Az álló és forgótőke aránylag magas, a pécsi és a simontornyai bőrgyár sikeres üzem, nagy forgalma és jelentős befektetései tükröződnek a 6 141 000 pengő állótökében, amelyből a pécsi bőrgyár 2 874 000, a simontornyai üzem pedig 2 800 000 pengő összeggel szerepel. A forgótőke az előbbi üzemben 5 229 000 P, míg az utóbbiban 4 968 000 P volt.

Az iparág gépparkját 8 erőgép 1510 lóerővel és 534 villanymotor 3393,9 lóerővel képviselte.

A legnagyobb munkásszám 1189 volt 1942-ben, és átlag 116, ami az iparágban dolgozó üzemek egyenletes termelésére enged következtetni. Ennek ellenére elsősorban a nyersanyaghiány itt is okozott munkanap kiesést, Baranya négy üzeme közül kettőben 50 napig, Tolna megyében pedig a simontornyai üzemben 72 napig szünetelt a munka nagyrészt nyersanyaghiány miatt, míg a nagykanizsai seprő- és kefégyár 15 napig állott "egyéb" okok miatt.

Mint ahogy ebben az iparágban több nagy üzem van, ezért aránylag sok a művezető, 3 üzemben 26 művezető dolgozott. Az 1189 munkás közül 300 volt szakmunkás.

Az októberi helyzetet tekintve 277 férfi és 106 nő dolgozott ennek az iparágnak az üzeimben, mint betanított munkás, továbbá 162 férfi és 118 nő, mint napszámos. Az ifjún munkások száma 13 férfi és 4 nő, és ezenkívül 36 fiu tanonc dolgozott a nagyobb bőrgyárakban.

A bőrgyárak közül 3 volt részvénytársaság, 1 egyéni és 1 pedig társaság. Társaság volt még a kefégyár és egyéni céggént működött a másik 2 üzem.

A compass a mohácsi Alt Gyula cégről éppugy megemlékezik, mint az Első Pécsi Bőrgyár Rt-ről és a Fried Bernát Fiai simontornyai bőrgyárról. A pécsi gyár Svájcba exportált és a Pécsi Takarékpénztár alapítása volt. ²²

Az országban a bőripari termelés értéke 1942-ben 224 494 000 P volt. ²³
A 4 megye területén ugyanakkor 27 516 715 P termelési értéket produkáltak a gyárak. Végre a területen is sikerült túllépni a bővös 10 %-os részesedés körét ebben az iparágban!

A fonó- és szövőipar nagyrészt helyi beszerzési forrásokra támaszkodott. A 4 megye területén 20 üzem volt meglehetősen egyenlőtlen elosztásban. Baranya és Tolna megyékben 6-6 üzem, köztük 1-1 selyemgyár, a többi kender-, len-, illetve gyapjúfonó gyár volt. Somogy területén a csurgói lengyár volt a legjelentősebb üzem, továbbá a MEZ selyemfonál üze me Nagyatádon, egy gyapjúfonoda Kaposváron, vegytisztító és kékfestő üzem. Zala megyében ugyancsak 2 textilkészítő gyárat találunk, melyek közül azonban a zalaegerszegi üzem szünetelt. Nagykanizsán viszont kötött- és szövöttáru gyár dolgozott.

A 20 üzem aránylag magas forgótőkét használt /16 890 ezer P/, állótőkéjük 6 731 000 P. Legmagasabb munkáslétszám 1942-ben 2527 volt, az évi átlag viszont kb. 500 fővel kevesebb. Október hó folyamán a terület üzeimben összesen 308 férfi és 160 nő dolgozott napszámosként, 117 férfi és 840 nő, mint betanított munkás, 134 férfi és 140 nő ifjún munkást alkalmaztak, és a tanoncok száma összesen 4 volt, akik közül hárman a hirdi kendergyár vasasi üzemében dolgoztak. A művezetők száma 24. A szakmunkások száma 174, tehát aránylag igen kevés, az évi munkásállomány 10 %-át sem éri el.

Az üzemek közül 1 volt egyházi tulajdonban, 1 selyemgyár állami kézben, 6 üzem volt részvénytársaság, 1 korlátolt felelősségű társaság, 2 társas és 9 egyéni cég.

19 erőgép dolgozott 1357 lóerővel és 347 villanymotor 1 034,4 lóerős teljesítménnyel. A termelés értéke 24 577 445 pengő volt. Az ország területén 1942-ben 1 180 429 000 P értékű textiliát termeltek, ²⁴ vagyis ebben az iparágban is a termelés értékének csak igen kis hányadát alkotja a 4 megye termelése. Ez nem is csoda, mert ez az iparág sem volt képes teljes kapacitását kihasználni. Baranya megyében mind a 6 textilipari üzemben hosszabb-rövidebb ideig szünetelt a munka, összesen 403 napon át álltak az üzemek, főként nyersanyaghiánya miatt. Ezekből az üzemszüneti napokból 172 nap esett 1 kendergyárra, amely csak idénymunka jelleggel dolgozott. Somogy megyében ugyancsak mindegyik üzem állt, összesen 326 napon át, Tolna megyében - 1 üzem kivételével - a többi ugyancsak szünetelt összesen 126 napig, a Zala megyei 2 dolgozó üzem közül is a kötöttárugyárban 6 napon át szünetelt a munka. Ebben az iparágban szerepel először a munkaszünetelés okaként a munkaviszály, vagyis a sztrájk. Ez Zala megye egyik üzemében és a mohácsi selyemgyárban fordult elő.

A bőr- és textiliparhoz is szorosan kapcsolódik a ruházati ipar, amelynek területünkön 12 gyárüzeme dolgozott 1942-ben. Ezek között Baranyában és Somogyban 2-2, Tolnában és Zalában 1-1 cipőgyár működött. /A két utóbbi megyében nem is volt egyéb üzem ebben az iparágban./ Baranya megyében a cipőgyárakon kívül 3 kesztyűgyár és 1 papucs- és posztócipő-készítő üzem dolgozott /az utóbbi Németholyban/, s ebben a megyében is, Somogyban is 1-1 szabóüzem érte el a gyárüzem feltételeit. Állótőke 726 ezer P, forgótőke 5 120 000 P volt ebben az iparágban. Az alkalmazott legnagyobb munkáslétszám 1067, átlagban 940 munkás volt, akik közül 383 volt szakmunkás. 3 művezető állt még alkalmazásban ebben az iparágban. Október hó folyamán a 12 üzemben összesen 78 férfi és 346 női betanított szakmunkás dolgozott, 32 férfi napszámos, továbbá 42 férfi és 21 női ifjúság. A tanoncok összes száma 35, közöttük 4 volt nő, és utóbbiak mind egy cipőgyárban dolgoztak.

Az üzemek többsége társaság volt /7/, 1 korlátolt felelősségű társaság, és 4 egyéni cég. Legnagyobb haszonnal a Hamerli kesztyűgyár dolgozott, amely 1861-ben alapított és 1942-ben több mint másfél millió pengő ipari haszonra tett szert. A cipőgyárak közül legjelentősebb a Pétermann és Glaser bonyhádi üzem volt, amely egymaga több mint 3 millió pengő értéket termelt 1942-ben. Az alkalmazott munkások közül a legnagyobb számnak több mint egyharmada volt szakmunkás ebben az iparágban.

Erőgépet mindössze a Hamerli kesztyűgyárban alkalmaztak egyet, amely 26 lóerővel működött, villanymotor azonban több üzemben volt, összesen 138, mely 305,2 lóerővel dolgozott.

Ebben az iparágban is volt munkaszünet ebben az esztendőben, mégpedig Baranya megye 4 üzemében részint nyersanyaghiány /62 nap/, részint egyéb ok /8 nap/ miatt szünetelt a munka 70 napon át. Somogy megyében a 2 cipőgyárban 6 nap egyéb, és 25 napon át megrendelés hiánya volt az oka a munka szünetelésének. A bonyhádi cipőgyárban 7 napon át egyéb, és a Zala megyei cipőgyárban pedig 21 napon át nyersanyaghiány és 7 napon át egyéb ok miatt állt a munka.

Az iparág országos képét vizsgálva az üzemek száma 270, ami mellett e terület 12 üzeme eltörpül. Ugyiszintén az országosan alkalmazott 10 959 munkás mellett elenyészően kevés a területünkön alkalmazott 1067 munkás. Az erőgépek összes lóerő száma 4481 volt az országban, e területen, mint láttuk, mindössze 26. A termelés értéke 294 521 ezer P volt az országban. ²⁵

A Dél-Dunántúlon megtermelt összeg 10 908 125 P volt, az országos termelésnek mindössze 3 %-a, melynek nagy részét a már akkor exportra dolgozó Hamerli kesztyűgyár és a bonyhádi cipőgyár termelése adta.

A papiriparban ennek a területnek egyetlen üzeme volt csak: a Mohácsi Doboz- és Papíráru-gyár Rt., amelyet 1909-ben alapítottak és melynek telephelyeként Pécssett jelölték meg. ²⁶ Részvénytársaság volt, ahol összesen 2 férfi szakmunkás és októberben 2 női betanított munkás, 28 napszámos női munkás és 8 ifjummunkás /közöttük 1 férfi/ dolgozott. A legnagyobb munkáslétszám 4 férfi és 39 nő volt, évi átlagban pedig 3 férfi és 33 nő dolgozott a gyárban.

1942-ben 8 villanymotorral /9,4 lóerő/ működött az üzem, amelynek termelési értéke 160 336 P volt. Az ország területén ekkor 110 üzem dolgozott ebben az iparágban és az összes termelési érték 160 440 000 P volt, ²⁷ melyhez képest ennek a baranyai üzemnek az ehhez az értékhez viszonyított 0,1 %-a alig bir jelentőséggel.

A nyomdaipar területén 9 üzem működött, mégpedig Baranya megyében 4, Somogyban 3, Tolna és Zala megyében 1-1. Az ország területén 1943-ban 132 nyomdaüzem volt.

A 9 üzem befektetett forgótőkéje 884 000 P, míg az állótőke 751 000 P volt. A legnagyobb munkásszám 332, amiből 116-an voltak szakmunkások. Villanymotorral dolgoztak az üzemekben, amelyeknek összes lóerő száma 149,4 volt. A termelés értéke 2 199 561, az országos termelési érték pedig 137 150 000 P volt, ²⁸ vagyis az ország termelési értékének 1,6 %-a esik a terület nyomdavállalataira.

A vállalatok közül 6 volt részvénytársaság, míg Pécsen és Kaposváron 1-1 egyéni cég dolgozott.

A vállalatokban 3 művezetőt alkalmaztak, és az évi legnagyobb munkásszám /332/ egyharmada volt szakmunkás /116/. Az októberben alkalmazott munkások közül 10 férfi és 76 nő volt betanított munkás, 14 férfi és 34 nő napszám, 6 nő ifjúság, 18 férfi és 3 nő tanonc.

Az 1942. évi compass a statisztikában megemlített részvénytársaságok közül az Uj Somogy Nyomda- és Lapkiadó Rt.-ot és a Nagykanizsai Közgazdasági Rt.-ot, továbbá a Pécsen székelő "Dunántul" Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt.-ot, a Haladás Nyomda Rt.-ot, a Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt.-ot és a Szekszárdi Molnár-féle Nyomdai Müintézet és Szabadalmazott Író-aljzatgyár Rt.-ot említi. A statisztikában nem szerepel a compassban megemlített Tolna megyei Ujság Hírlapkiadó Rt. Szekszárdon, és a Zalaegerszegen működő Nyomdaipar és Könyvkereskedelmi Rt. ²⁹ Valószínű, hogy ezek a cégek kereskedelmi jellegüknél fogva maradtak ki az 1942. évi gyáripari statisztikából.

A nyomdaipar jellegénél fogva 1942-ben a terület összes üzemei megszakítás nélkül dolgoztak.

A könnyűipar helyzetét tekintve előbbi adataink alapján meg kell állapítanunk, hogy ebben az iparágban alkalmazták területünkön a legtöbb munkást, de a szakmunkások aránya itt is, a nehéziparához hasonlóan, igen rossz. A legnagyobb munkáslétszámnak alig 1/6-a volt szakmunkás. Igen kevés erőgép és villanymotor könnyítette a munkát. Az üzemek nagyrésze alig érte el a gyáripár feltételeit. Döntő többségük kisipari keretből fejlődött gyáripári üzemmé.

A területen legjelentősebb szerepe az élelmiszeriparnak volt. Nemcsak azért, mert a nyersanyag helyben és általában bőségesen rendelkezésre állt, - de az élelmiszer számára volt legkönnyebb piacot találni.

Az iparnak ez az ága területünkön roppant sokszínű. A négy megye területén az összes üzemek száma 157, s közülük legtöbb volt a malom. Baranya megyében 33 malom dolgozott és további 2 malom adatait 1942-ben nem dolgozták fel /az Első Himesházai Hengermalom és a Harray Kálmán tulajdonában lévő alsómocsoládi hengermalom adatait/, s ezek kimutatásunkban sem szerepelnek. Volt ezeken kívül a megyében 3 sütőde, 1 növényi konzervgyár Mohácson, 1 húsipari szövetkezet Pécsen, s 8 tejipari üzem, melyek közül a Budapest Székesfővárosi Községi Élelmiszer Tejgazdasága Pécsváradon 1942-ben szüneteltette üzemét. Az élelmiszeriparhoz tartozó egyik legnagyobb üzem a pécsi Dohánygyár volt, amely ebben az esztendőben több mint 30 millió pengő értéket termelt. A Pannonia Serfőző Rt. sörgyárának termelési értéke is meghaladta ez évben a 4 millió pengőt. E gyárak közül az 1859. évi alapítású Littke pezsgőgyár jelentős üzem még. Ezeken kívül a Délmagyar Ipar és Kereskedelmi Rt. szikvizgyára, a Pécs város vízvezetéki és csatornaműve és 3 jéggyár szerepel még az élelmiszeripar üzemeként Baranya megyében. Az 1942-ben dolgozó élelmiszeripari üzemek száma tehát Baranyában 54 volt 1942-ben.

Somogy megye élelmiszeriparában 38 üzemet jegyeztek fel, melyek közül 19 gyári malom volt /Szita Lajos szentbalázsi malmának adatait nem dolgozták fel, ez kimutatásunkban nem szerepel/. Működött - idényszerűen - egy laska-

gyár Kaposváron, és ugyanitt állt Déldunántul legnagyobb cukorgyára, amely ez évben több mint 5 millió P értéket termelt. Két konzervgyár, egy hús- és egy halkonzervgyár /Szigetváron és Balatonujhelyen/, egy húsipari üzem, öt tejüzem, egy - 1942-ben szünetelő - élesztőgyár /Bárcson/, négy vízmű és két jéggyár egészítette ki a sort.

Tolna megyében 42 gyár dolgozott ebben az iparágban. 30 gabonaőrő- és 1 papirkamalom, 3 növényi konzervgyár, 3 tejipari üzem /ezeken kívül 1 tejvállalat - Mőzsről - áthelyezettnek jelzett/, 1 urádalmi szeszfinomító, 1 konyakgyár, 1 közüzemi vízmű és 2 jéggyár képviselte még itt az élelmi-szeripart. Zala megyében 23 gyárüzem dolgozott ebben az iparágban, köztük 9 malom volt. 1 fűrés- és malomüzem Zalaapátiban nem közölte adatait, így a statisztikába sem került be. 1 hajdinahántelő üzem dolgozott még Zalában, továbbá 3 tejipari gyár, 1 sör-, 3 szeszgyár, 1 közüzemi vízmű és 5 jéggyár.

Ennek az iparágban üze-
meinek többsége társas-
cég volt /21/, 17 volt egyéni tulajdonban, 6 részvé-
ny-
társaság, 3 szövetkezet, 1 állami, 3 egyházi, 1 községi tulajdon, és 2 üzem
jellege ismeretlen. - Somogy megyében a legtökeerősebb üzemek részvénytársas-
ságok kezében voltak. 6 részvénytársasági üzemem kívül 2 szövetkezet, 2 kft,
1 egyházi és 2 községi tulajdonban lévő üzem mellett, 2 üzem tulajdonosát
"egyéb jogi személynek" jelezték. 16 egyéni és 7 társas-
cég működött itt. - Tolna megyében 9 részvénytársaság mellett a 15 társas-
cég dominált. 1 kft
/mely ez évben szünetelt/, 2 szövetkezet, 1 "egyéb jogi személy", 2 községi
tulajdon és 12 egyéni cég alkotta még ennek az iparágban üze-
meit. - Zala
megye 23 üze-
me közül 3 volt, 7 társas, 8 egyéni és községi cég, 1 kft. 2 szö-
vetkezet egészítette még ki az üzemek sorát.

Az 1942. évi compass a részvénytársaságok közül a Mezőgazdasági Ipari Rt.
adatait közli, amelyben a kaposvári cukorgyár is benne van. ³⁰ Nem említi
azonban meg annak melléküzemeit, a Helies konzervgyárat, a jéggyárat és
a vegyiparhoz tartozó szénsavgyárat, amely pedig statisztikánkban egyenként,
külön üzemként szerepel.

A további üzemek közül a Dombóvári Vajtermelő Központ Rt., a Dőry Konzervgyár Rt. szerepel a compassban, amely utóbbi ³¹ Svédországba, Olasz- és Franciaországba, továbbá Palesztinába is exportált. 1942-ben közel 6 millió pengő évi termeléssel szerepelt statisztikánkban. - A compass megemlíti a Fővárosi Tejüzem Rt. kaposvári tejgyűjtő telepét és vajgyárát, amely 1942-ben 1,5 millió pengő értéket termelt. ³² - Nem szerepel viszont az 1942. évi statisztikában a Simontornyai Artézi Kristályviz Rt., amely a compassban mint 1909-ben alakult Rt. van feltüntetve. ³³

A compass megemlékezik az 1942-ben Szigetváron 675 000 P alaptőkével megalakult gróf Andrassy Mihály Tápszeripar és Kereskedelmi Rt. üzemről. Statisztikánkban csupán egy 1941-ben alapult húskonzervgyár szerepel Andrassy tulajdonaként Szigetváron, amelynek állótőkéje 110 000 P volt. ³⁴ - Megtalálható a compassban a Délvidéki Gabona és Terménykereskedelmi Rt. barcsi cég, amely a statisztikánkban egy szünetelő élesztőgyárral szerepelt csak, és így közelebbi adatait sem ismerjük. ³⁵

A Balaton Halászati Rt. Balatonujhely telephellyel, mint halászzattal foglalkozó üzem szerepel a compassban, amelynek központja Siófokon volt, és amely Svájcba, Franciaországba és Németországba exportált. ³⁶ Statisztikánk szerint több alvállalata volt, a halkonzervgyártól a hallisztgyárig.

A malmok közül a compassban a Bonyhádi Hengermalom Rt., a Dunaföldvári Hengermalom és Ipari Rt., a Mágocsi Mezőgazdák Műmalma Rt., a Mohácsi Malomipar Rt., az Első Mőzsi Gőzmalom Rt., a Pécs székhelyű Dunántuli Malomipar Rt. és a Sásdi Malom Rt. került megemlítésre. ³⁷

Az élelmiszeripar üzemai sem voltak mentesek a válságoktól. 1942-ben Baranya megyében a szünetelő egy-egy tej- és jégüzemen kívül 1734 napon át szünetelt 25 üzem nagyrészt /a malmok/ nyersanyaghiányra hivatkozva. A mágocsi malom volt az egyetlen, amely munkahiánnyal indokolta 207 napi üzemszünetét. - Somogy megyében a már említett 2 szünetelő üzemem kívül 1896 napon át nem dolgozott 21 üzem. A malmok itt is nagyrészt nyersanyaghiányra, néhel munkahiányra, és Nagyatádon munkaerő hiányra hivatkoztak.

A MIR jéggyára 126 napi munkaszünetét megrendelés hiánnyal magyarázta. - Tolna megyében. 3451 napon át állt a munka 31 üzemben. Itt is főként a nyersanyaghiány, de több malomban munkahiány is okozta ezt a leállást. A fácánkerti szeszgyár viszont idénymunka jelleggel dolgozott csak. Zala megyében nem volt szünetelő üzem, de 1617 munkaszüneti nap itt is volt 17 üzemben. Nyersanyag és munkahiány szerepel az üzemszünet indokolásaként. A jéggyarak szünetelése különösen jelentős.

Ha az üzemek munkásállományát nézzük, elsőként az tűnik fel, hogy milyen nagy az eltérés az átlag munkásszám /3360/ és az évi legnagyobb munkásszám /5492/ között, ami ismét csak arra mutat, hogy az üzemek egy része a mezőgazdasági munkákhoz igazodóan, és a mezőgazdasági terményeket feldolgozóan - idény-jelleggel dolgozó gyárüzem volt. A szakmunkásság összes száma /842/ az átlagos munkásszámnak alig 1/4-ét teszi ki, tehát ez a réteg viszonylag gyenge. Ha azonban konkrétan vizsgáljuk meg a helyzetet, akkor feltűnik, hogy viszonylag nagy művezető réteg volt a területen /Baranyában 57, Somogyban 18, Tolnában 21, Zalában 7 művezető volt/. A szakmunkások és a művezetők mindannyian férfiak voltak. A betanított munkások közül Baranya megyében 132 férfi és 207 nő, Somogyban 93 férfi és 40 nő, Zalában 25 férfi és 100 nő volt, míg Tolnában 87 férfi és 57 nő dolgozott. A napszámosok száma és megoszlása: Baranyában 200 férfi, 192 nő, Somogyban 347 férfi, 207 nő, Tolnában 192 férfi, 132 nő, Zalában 105 férfi, 16 nő. Ifjúmunkás Baranyában 4 férfi és 12 nő, tanonc 23 férfi, Somogyban 27 férfi ifjúmunkás és 22 fiú tanonc, Tolnában 16 férfi ifjúmunkás és 104 nő, illetve 13 fiú tanonc, Zalában 4 férfi ifjúmunkás és 7 tanonc fiú alkotta október folyamán a gyári munkásságot. Mindez arra mutat, hogy nőket ebben az iparágban is elsősorban csak betanított munkásoktól lefelé alkalmaztak.

Az országos helyzethez viszonyítva az 1943. évi élelmiszeripari üzemek száma az 1938-as Magyarország területén 1159 volt. Dél-Dunántúlon, ugyancsak a trianoni határok között 426 üzem közül 157 tartozott az élelmiszeripar körébe, ami az országosnak 14 %-a volt ekkor. Ugyanakkor a munkáslétszám az országos létszámnak mindössze 8, s a termelési érték 7 %-a volt! ³⁸ Ez érthető, hiszen több szünetelő üzem mellett kimondottan idénymunkával foglalkozó üzemek is voltak a területen - amint azt az előbbiekből láttuk.

Az alábbiakban röviden megkíséreljük áttekinteni, hogy miképpen helyezkedik el a területen a gyáripar. A statisztikai táblázat azonnal megmutatja, hogy a legtöbb üzem /a terület üzeleinek 34 %-a/ Baranya megyében volt, s magasan a legnagyobb termelési értéket is ez a megye produkálta /45 %/. A termelési érték sorrendjében utána Tolna megye következett /24 %/, bár az üzemek számában megelőzte őt Somogy. A négy megye közül iparilag legfejlettebb Zala volt, bár a korszak végén ott már kiaknázásra kerülő olaj igen széles perspektíváját villantotta meg a gyáripar fejlődési lehetőségeinek.

Az ipar három nagy osztályát tekintve, a nehézipar területén a négy megye az ország termelési értékének 1,3 %-át, az ország munkásállományának 2,4 %-át alkotta.³⁹ E viszonylag gyenge eredményen belül legfejlettebb a kő-, föld-, stb. továbbá a villamosipar volt, amely előbbi 6, az utóbbi 5 %-át alkotta az ország termelési értékének. A kő-, föld- stb. iparágban nagyrészt a Baranya megyei Zsolnay-gyár emelte meg a színvonalat. Főként e gyár termelésének tudható be, hogy Baranya megye Dél-Dunántúl ez iparágban termelt értékének 64 %-át adta. A többi, nehéziparhoz tartozó iparág, így a vas- és a gépipar is, az országos termelési értéknek 0 alatti %-át adta csak, és még a vegyipar is alig érte el a 2 %-ot.

A könnyűipar helyzete valamivel kedvezőbb Dél-Dunántúlon. A négy megye gyáripara az országos termelési értéknek 3 %-át hozta létre és az ország munkásállományának 5 %-át foglalkoztatta. Ezekben az iparágakban jelentősebb produkciók vannak e területen. A bőripar az ország termelési értékének 10 %-át alkotta, és a termelés nagy részét Baranya és Tolna megye szolgáltatta a pécsi és a simontornyai bőrgyárak termelésével. A textilipar terén viszont Somogy vezet és közvetlenül utána jön Tolna a selyemgyarával. Ennek az iparágaknak termelése azonban már csak 2 %-át alkotta az ország textilipara termelési értékének. A faiparban Tolna megyéé a vezető szerep és a termelés értékét itt az ujdombóvári vasútállomás fátelítő telepe emelte. Utána következik Zala és csak ezután következik a világháború előtt oly fejlett faiparral rendelkező Somogy megye. Ebben az iparágban a négy megye termelési értéke az országosnak 6 %-a volt.

A ruházati iparban Baranya vezet, cipő és kesztyűgyáraival. Egészében ez az iparág is elég fejletlen, az országos termelési értéknek 4 %-át adta. A papíripar egyetlen üzeme Baranyában található és ennek termelése is igen alacsony az országos termeléshez képest /0,1 %/. A nyomdaipar is fejletlen. Az ország termelési értékének 1,6 %-át állították elő a négy megye nyomdaipari üzemei.

Az élelmiszeripar az ország termelési értékének 6,5 %-át adta és ennek az értéknek előállításában Baranya megye vezetett /Dél-Dunántúl termelési értékének 46 %-át adta/. Ezt követte Somogy, majd Tolna és utolsó helyen Zala megye. Érdekes módon a gépi erőt tekintve Somogy megye vezet, de az üzemek száma és a munkáslétszám terén ugyancsak Baranyáé a vezető szerep. A területen ebben az iparágban alkalmazott gépi erőnek - erőgépeknek és villanymotoroknak egyaránt - több mint a fele volt Somogy megyében, és ebben a számban a terület legnagyobb élelmiszeripari üzemének, a kaposvári cukorgyárnak adatai tükröződnek. Az élelmiszeripari gyári munkások az országos átlagnak 8 %-át tették, de ha a kampányban alkalmazott létszámot tekintjük, ez az arány lényegesen magasabb.

A térképre tekintve kitűnik [†], hogy a gyárpar helyileg főként a nagyvárosok, illetve fontosabb nyersanyag lelőhelyek köré koncentrálódott. Baranyában 42 helységben találjuk a megye 141 ipari üzemét, és ezek közül is 58 Pécsen, 18 pedig Mohácson helyezkedett el. Az előbbi várost az energiaforrás /a szén/ közelléte, az utóbbit a Duna víz és szállítási előnyei tették erre alkalmassá. Ebben a megyében legnagyobb jelentősége az élelmiszeriparon kívül a bőr, a vegyészeti és a kő-, föld-, stb. iparágaknak volt, mely előbbi a pécsi bőrgyár, a vegyészeti iparágat a pécsi kokszművek, a brikettgyár és az utolsó iparágat a Zsolnay gyár emelte fel termelékenységével. Jelentős volt a megyében a villamosenergia termelő ipar is.

Somogy megye 108 üzeme 37 helységben szóródott szét, és vezető szerepe a megyében is kétségtelenül a megye székhelyének, Kaposvárnak volt. 31 ipari üzem helyezkedett el a város területén. Sorrendben utána Szigetvár következett 10 üzemével, Marcali, Nagyatád, Barcs és Csurgó 6-6 üzemmel, Tab 3 üzemmel rendelkezett ebben az időben. Kaposváron a Kapos vize és a kitűnő

vasúti összeköttetés teremtette meg a gyáralapítás feltételeit, míg Szigetváron ehhez még a közeli Pécsről kapható olcsóbb villanyenergia fejlesztette fel az ipart. - A hagyományos iparágaknak is szerepe volt a gyáralapítások területén, mert pl. a nagyatádi selyemgyár igen régi kézműves-iparnak továbbfolytatását jelentette a területen.

Ebben a megyében az élelmiszeripar után a textilipar vezet a nagyatádi MEZ gyár, a kaposvári vegytisztító és a csurgói lengyár termelési eredményeivel, és ezt követi a ruházati ipar, amelynek termelési értékét a szigetvári cipőgyár emelte. A kő-, föld-, stb. iparág pontos termelési értékét nem tudjuk, mert az egyik mészégető adatai hiányoznak, de a cement- és a téglauzenek termelésének értéke meghaladta a 2,5 millió pengőt.

Tolna megyében már nem találunk kiemelkedő gyáripari centrumot. A megye 87 ipari üze me 44 településben helyezkedett el. A megyeszékhely Szekszárdon, 7, Dombóváron 8, Bonyhádon 5, a Duna melletti Dunaföldváron 4, a szénbányászattal rendelkező Nagymányokon 3, a jó vasúti összeköttetésekkel rendelkező Hőgyészen és Tolnán 3-3 ipari üzemet találunk. Jelentőségben azonban nem maradt el ezek mögött az ipari kis centrumok mögött Simon-tornya sem, amelynek ugyancsak 1 ipari üze me volt: a bőrgyár, de ez kitűnő termékeivel és kiépített export kapcsolataival nyugodtan állítható egyvonalba a megye bármely nagyüzemével.

Tolna megye vezető iparágának a gyáripar területén - éppen a simontornyai bőrgyár termelése révén - a bőripar tekinthető. Ezután a textilipar következett a tolnai selyemgyár és több nagyobb Sió-menti kendergyár magas termelési eredményeivel. A ruházati ipar termelékenységét a bonyhádi cipőgyár, és a vasipar viszonylagos fejlettségét a bonyhádi zománcgyár termelése okozta. A megye határain fekvő szénbányák révén aránylag magas termelékenysége volt a megye villamosenergia termelő iparágak.

Zala megye 88 ipari üze me 41 település között oszlott meg. E megyében is kialakultak gyáripari központok és az ipari üzemek számát illetően Nagykiszáé volt a vezető szerep, ahol 27 ipari üze m volt található ekkor.

A hajdani helyzeti előny és a jelenlegi jó közlekedési lehetőség ipari szempontból komoly jelentőséget kölcsönzött ennek a városnak. A megyeszékhely Zalaegerszeg kevésbé jó vasuti közlekedésével 12 ipari üzemnek adott helyet, Zalaszentgróton 4, Sümegen 3, és a Balaton melletti Keszthelyen 4 ipari üzem helyezkedett el. A termelés értékét tekintve az élelmiszeripar után a vegyipari ipar - elsősorban a MAORT üzem - , és a faipar jelentősége kiemelkedő. Az utóbbiban a gőzfűrészek termeltek jelentős értékeket.

Ezek után visszatérhetünk a tanulmány elején felvetett kérdéseinkre: Dél-Dunántúl gyáripára valóban elhanyagolható tényező volt-e 1942-ben ennek a vidéknek életében? Számszerűségét tekintve valóban eltörpül az e területen működő gyárak száma és termelési értéke az ország ipari üzemének száma és termelési értéke mögött. A négy megye területén összesen 1145 település volt, ezek közül 1964-ben volt gyárüzem, tehát a települések 12 %-ában dolgoztak gyárban munkások. Ezek a gyárak azonban igen gyakran a környék falvaiból is toborozták a munkaerőt, így egy-egy gyár nemcsak annak a helységnek lakosait foglalkoztatta, ahol működött, hanem körébe vonta a környező falvak munkát kereső népességének egy részét is.

1941-ben a négy megye területén 100 945 ipari keresőt tartottak nyilván. 40 Ha ezt egybe vetjük, az 1942-ben területünkön dolgozó 14 423 gyári munkásnak a számával, akkor azt kell mondanunk, hogy az ipari keresőknek 14 %-a dolgozott gyárban. S ha az időnyomunk idején dolgozók számát is figyelembe vesszük, ez az arány még kedvezőbb a gyári munkásságra nézve. Ezek a munkások pedig beleépültek a vidék életébe, egy-egy ipari centrumban munkásnegyedek alakultak ki, és a nagybirtokok házájában már nemcsak a búzatermést, hanem a gyárak termelését is élénk figyelemmel kísérte a közvélemény.

A korabeli helyi sajtó lapjaiban lapozgatva feltűnik, hogy ezek az újságok milyen sokat foglalkoznak az ipari üzemekkel. A megyék közvéleményét foglalkoztatták a gyárak és az újságok rendszeresen hírt adtak az üzemek fejlesztéséről, és örvendeztek a köz kiadásainak rendezését elősegítő magas adóikon. Ez utóbbival többet foglalkoztak, mint a munkássággal, ami érthető, hiszen a helyi lapok mind polgári lapok voltak és a polgárság nem szívesen foglal-

kozott nyugtalanító problémákkal. A munkásság pedig - nincstelenségénél és kizsákmányoltságánál fogva - állandó veszélyt jelentett arra a világra, a kapitalizmus gazdasági és társadalmi rendszerére. Dél-Dunántúlon pedig már meggyökeresedett az az osztály, amely kis számban, de élesztő kovászként dolgozott a gyárakban, és egy új korszak és egy új társadalom előremutató kezdetét jelentette ezen a területen is.

J E G Y Z E T

- 1 Gyáripari statisztika 1942-ben. Központi Statisztikai Hivatal. Iparstatisztikai Osztály.
- 2 Az 1930. évi népszámlálás I. köt. Bp., 1932. Magyar Statisztikai Közlemények. 83. köt. 8., 20., 24., 4., 71. old. = Magyarország területe: 9 307 249 hektár.
- 3 Itt tartjuk helyénvalónak megjegyezni, hogy azokat a gyáripari üzemeket, amelyeket "más csoportba áthelyezettnek", illetve "adatok nincsenek feldolgozva" megjegyzéssel szerepeltet statisztikai felmérésünk, nem tüntettük fel sem a térképen, sem pedig számszerűen táblázatainkban. Az előbbi esetben ugyanis a cég más névmegjelöléssel, vagy más telephellyel nyilván másutt szerepel a statisztikában. Az utóbbi esetben pedig fel kellett tételezni, hogy az adatok feldolgozatlanságának vagy az üzem leszerelése, vagy egyéb nyomós ok volt az alapja. Azokat az üzemeket, amelyek ilyen megjelöléssel szerepelnek a statisztikában, a megfelelő iparágaknál külön megemlítjük. Számszerűen is szerepelnek viszont és a térképen is azok az üzemek, amelyek 1942-ben szüneteltek, minthogy összesítésünkben ezek gépállományát is számításba vettük. A szövegben a megfelelő iparágaknál ezekről is külön említést tettünk, mivel egyéb adataik /munkáslétszám, termelési érték, stb./ hiányoztak, és így a főeredményben torzítást okozhatnak.
- 4 Berend T. Iván - Ránki György: Magyarország gyáripara a második világháború előtt és a háború időszakában /1933-1944./ Bp., 1958. 532. old.
- 5 Uo. 435. old.

- 6 Nagy "Magyar Compass" /azelőtt Mihók-féle/ 1942-1943. II. rész:
Iparvállalatok. Szerk.: Dr. Galánthay Nagy Sándor örököse. Bp. é.n.
1562. sz. /314. old./, 2835. sz. /554. old./
- 7 Berend - Ránki i.m. ~~465~~. old.
- 8 Nagy "Magyar Compass" 2763. sz. /542. old./, 2765.sz. /543. old./
2781. sz. /546. old./, 2782. sz. /546.old./, 2783. sz. /546.old./,
2788. sz. /547. old./, 2800. sz. /549. old./
- 9 Berend - Ránki 468. old.
- 10 Uo. 524. old. utáni táblázat
- 11 Nagy "Magyar Compass". 534. sz. 171. old. A compass szerint ennek az
üzemnek évi nyeresége 17 396 P volt.
- 12 Uo. 641. sz. 187. old.
- 13 Uo. 668. sz. 190. old., 680. sz. 192. old.
- 14 Uo. 205. sz. 195. old.
- 15 Uo. 716. sz. 196. old.
- 16 Uo. 1585. sz. 318. old.
- 17 Uo. 2641. sz. 517. old.
- 18 Berend - Ránki i.m. 489. old.

- 19 Uo. 524. old. utáni táblázat adatai alapján
- 20 Berend - Ránki i.m. 505-506. old.
- 21 Nagy "Magyar Compass", 948. sz. 212. old., 963.sz. 214. old.
- 22 Uo. 227. sz. 123. old., 261.sz. 130. old., 266.sz. 131. old.
- 23 Berend - Ránki 503. old.
- 24 Uo. 499. old.
- 25 Uo. 524. old. utáni táblázat
- 26 Nagy "Magyar Compass" 2080.sz. 396. old.
- 27 Berend - Ránki i.m. 524. old. utáni táblázat
- 28 Uo.
- 29 Nagy "Magyar Compass", 2053. sz. 393. old., 2070.sz. 394.old.,
2078.sz. 395. old., 2079. sz. 396. old., 2080.sz. 396. old.,
2081. sz. 396. old., 2097. sz. 398. old., 2098.sz. 398. old. 2106.sz.
399. old.
- 30 Uo. 272.sz. 135. old.
- 31 Uo. 309., 311.sz. 144. old.

- 32 Uo. 322.sz. 147. old.
- 33 Uo. 432.sz. 165. old.
- 34 Uo. 445.sz. 165. old.
- 35 Uo. 1291. sz. 361. old.
- 36 Nagy "Magyar Compass", 1327. sz. 265. old.
- 37 Uo. 1817. sz. 352. old., 1827. sz. 353. old, 1850. sz. 356. old.
1858. sz. 357. old., 1860. sz. 358. old, 1869. sz., 1871. sz.
359. old.
- 38 Berend - Ránki i.m. 525. old. utáni táblázat adatai alapján
- 39 Összehasonlításunk egységesítése érdekében számításainkban Berend -
Ránki i.m. 1943. évi táblázatainak adataival vetettük egybe statisztikai eredményeinket.
- 40 Dr. Thirring Lajos: Népünk foglalkozása /az 1941. évi népszámlálás előzetes eredményei/ Magyar Statisztikai Szemle, 1944. 6.sz. június 194-196. old. adatai alapján. Az összegben a megyék adatain kívül Pécs város adatai is szerepelnek.

- + A térképekkel elsősorban az üzemek területi elhelyezkedését kívántuk bemutatni, az utóbb egybevont településeknél az anyaközség szerepel. Az 1942. évi megyehatárt szaggatott vonallal jelöltük.

I. TÁBLÁZAT

A gyáripár szerkezete és fő adatai Délkelet-Dunántúlon

Üzem szá- ma	Álló tőke ezer P-ben	Forgó tőke	Szak mun- kás	É v i átlag legna- gyobb munkásszám	Erőgép szám	lőerő	Villanymotor szám	lőerő	Termelési érték P		
<u>Vas- és fémipar</u>											
Baranya m.	4	191	102	41	100	119	1	80	43	117,8	601 413
Somogy m.	3	30	9	11	18	26	-	-	6	20,4	93 802
Tolna m.	1	376	250	41	333	386	2	160	24	39,3	1 076 119
Zala m.	1	29	22	9	47	52	-	-	13	19,5	159 963
Összesen:	9	626	383	102	498	583	3	240	86	197,0	1 931 297
<u>Gépipar</u>											
Baranya m.	3	469	525	101	196	205	3	100	46	155,0	902 943
Somogy m.	2	40	71	16	28	45	-	-	3	12,2	155 664
Zala m.	1	1 789	2 179	104	166	255	2	220	41	155,5	1 328 492
Összesen:	6	2 298	2 775	221	390	505	5	320	90	322,7	2 387 099
<u>Villanyenergia ipar</u>											
Baranya m.	6	25 201	3 950	293	510	566	9	37 570	165	2 863,4	9 170 643
Somogy m.	9	3 908	1 178	37	66	110	5	200	10	37,2	1 750 287
Tolna m.	11	5 423	1 031	64	132	164	8	5 946	55	957,7	3 171 452
Zala m.	9	8 521	1 931	70	130	159	12	1 996	33	115,5	2 152 210
Összesen:	35	43 053	8 090	464	838	999	34	45 712	263	3 973,8	16 244 592
<u>Kő-, föld-, agyag- stb. ipar</u>											
Baranya m.	34	6 481	2 350	222	1 778	2 244	11	2 646	194	2 017,8	10 239 104
Somogy m.	30	1 765	970	77	629	977	12	285	12	81,7	2 275 229
Tolna m.	18	991	371	13	325	529	4	56	6	26,5	1 442 122
Zala m.	32	1 816	780	88	878	1 426	20	880	8	49,6	2 055 173
Összesen:	114	11 053	4 471	400	3 610	5 176	47	3 867	220	2 175,6	16 011 628
<u>Vegyészeti ipar</u>											
Baranya m.	10	2 645	2 210	71	357	421	6	241	150	1 454,1	11 334 011
Somogy m.	5	721	930	10	71	162	7	328	38	439,0	1 938 794
Tolna m.	3	213	211	3	26	37	1	40	22	185,6	668 478
Zala m.	2	3 069	22	19	36	53	3	3 230	13	366,0	3 500 620
Összesen:	20	6 648	3 373	103	490	673	17	3 839	223	2 443,7	17 441 903
<u>Nehézipar</u>											
Összesen	184	63 678	19 092	1 290	5 826	7 936	106	53 978	882	9 113,8	54 016 519
<u>Faipar</u>											
Baranya m.	8	382	645	24	146	209	6	323	30	288,7	1 089 308
Somogy m.	9	919	2 247	29	371	530	10	561	14	128,5	2 519 202
Tolna m.	2	2 549	2 235	31	146	191	7	590	26	261,5	5 829 119
Zala m.	14	792	394	20	218	290	17	905	9	125,0	3 153 593
Összesen:	33	4 642	5 521	104	881	1 220	40	2 379	79	803,7	12 591 222
<u>Bőripar</u>											
Baranya m.	4	3 207	6 259	197	586	618	3	640	320	1 589,8	14 829 134
Somogy m.	1	50	40	3	8	8	1	8	-	-	106 432
Tolna m.	2	2 880	5 028	94	498	534	4	862	206	1 783,0	12 478 515
Zala m.	1	4	22	6	24	29	-	-	8	21,1	102 634
Összesen:	8	6 141	11 349	300	1 116	1 189	8	1 510	534	3 393,9	27 516 715

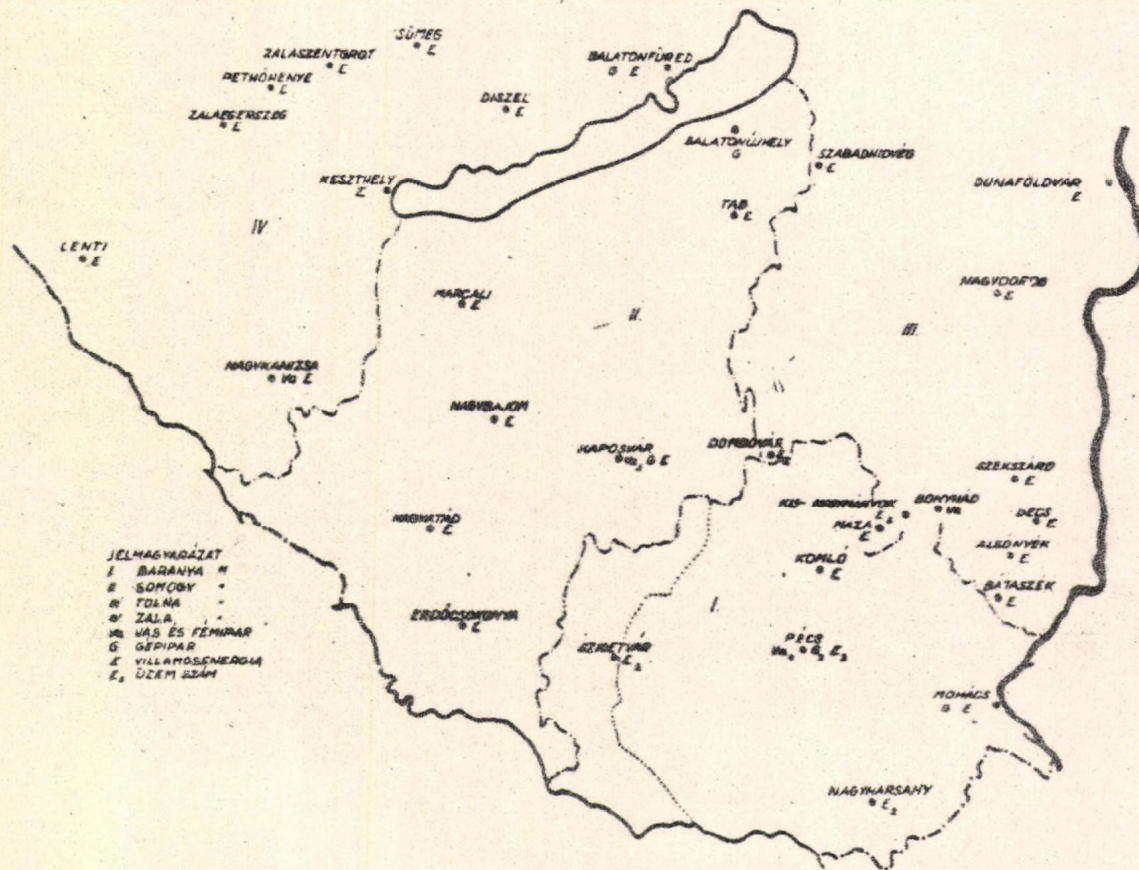
Üzem száma	Alló tőke ezer	Forgó tőke P-ben	Szak munkás	E v i átlag	legna- gyobb munkásszám	Erőgép szám	lőerő	Villanymotor szám	lőerő	Termelési érték P
<u>Fonó- és szövőipar</u>										
Baranya m.	6	1 141	1 745	30	508	606	5	394	29	196,4 4 163 582
Somogy m.	5	2 758	12 327	34	311	420	8	493	164	465,9 11 468 932
Tolna m.	6	2 690	2 687	82	1 117	1 398	6	470	137	339,4 8 016 970
Zala m.	3	142	131	28	80	103	-	-	17	32,7 927 961
Összesen:	20	6 731	16 890	174	2 016	2 527	19	1 357	347	1 034,4 24 577 445
<u>Ruházati ipar</u>										
Baranya m.	7	453	2 713	169	461	523	1	26	61	140,2 5 078 380
Somogy m.	3	123	466	92	206	235	-	-	48	67,1 2 480 050
Tolna m.	1	143	1 931	102	256	284	-	-	29	97,9 3 224 757
Zala m.	1	7	10	20	17	25	-	-	-	- 124 938
Összesen:	12	726	5 120	383	940	1 067	1	26	138	305,2 10 908 125
<u>Papiripar</u>										
Baranya m.	1	38	30	2	36	43	-	-	8	9,0 160 336
<u>Nyomdaipar</u>										
Baranya m.	4	407	413	53	122	144	-	-	38	90,8 1 036 597
Somogy m.	3	182	218	20	36	55	-	-	17	26,4 384 916
Tolna m.	1	109	236	30	69	110	-	-	9	23,5 580 000
Zala m.	1	53	17	13	21	23	-	-	6	8,7 198 048
Összesen:	9	751	884	116	248	332	-	-	70	149,4 2 199 561
Könnnyűipar összesen	83	19 029	39 794	1 079	5 237	6 356	68	5 272	1 176	5 695,6 77 953 404
<u>Élelmiszeripar</u>										
Baranya m.	54	13 765	8 705	289	1 099	1 431	37	2 334	258	2 417,4 65 966 862
Somogy m.	38	11 630	12 916	329	982	2 127	46	7 542	288	6 351,1 32 420 704
Tolna m.	42	6 316	9 598	146	973	1 571	39	2 993	172	1 305,9 29 862 229
Zala m.	23	4 893	2 235	78	306	363	22	692	92	629,2 15 045 742
Összesen:	157	36 604	33 454	842	3 360	5 492	144	13 561	810	10 703,6 143 295 537
=====										
Ipar összesen:	424	119 311	92 340	3 211	14 423	19 784	318	72 811	2 868	25 513,0 275 265 460
=====										

II. TÁBLÁZAT

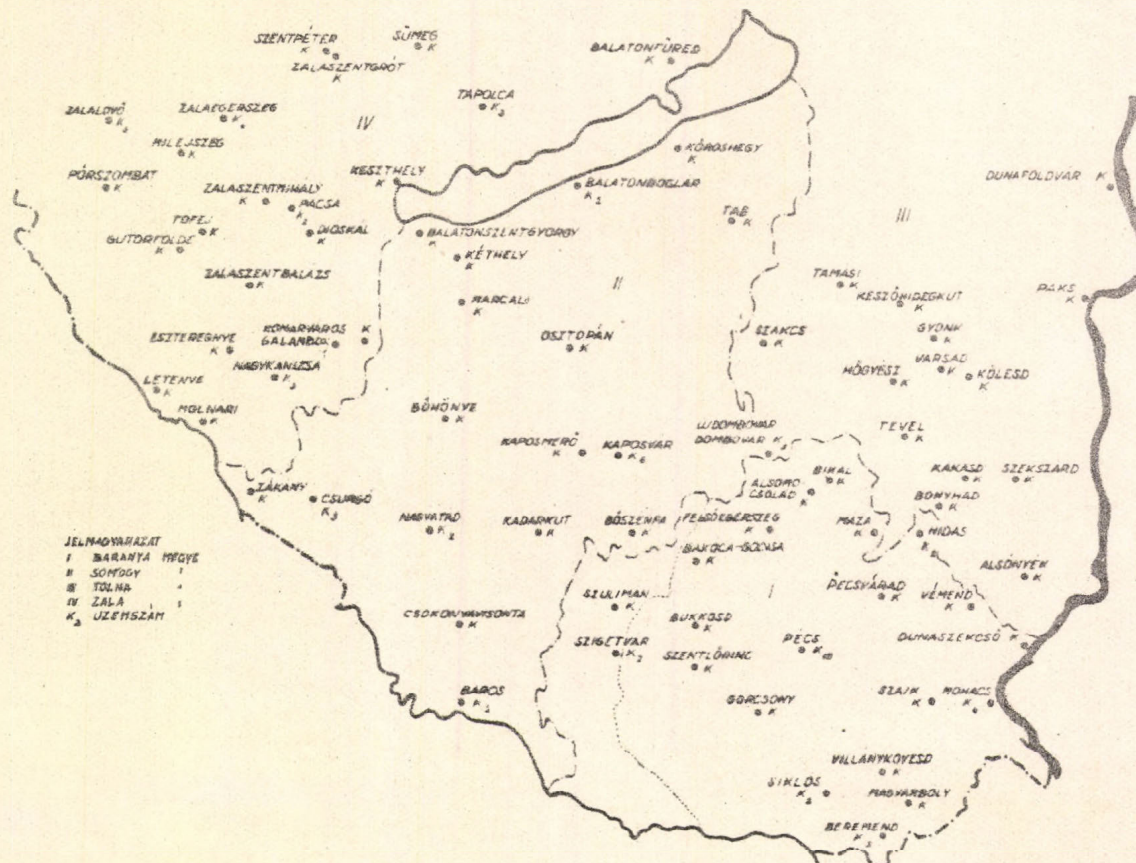
A gyáripár összesített adatai Délkelet-Dunántulon 1942-ben

	Baranya megye	Somogy megye	Tolna megye	Zala megye	Összesen
Az ipari üzemek száma	141	108	87	88	424
Álló tőke ezer P-ben	54 380	22 126	21 690	21 115	119 311
Forgó tőke ezer P-ben	29 647	31 372	23 578	7 743	92 340
Szaktunkás	1 492	658	606	455	3 211
Évi átlag munkáslétszám	5 899	2 726	3 875	1 923	14 423
Évi legnagyobb munkáslétszám	7 129	4 673	5 204	2 778	19 784
Erőgépek száma	82	89	71	76	318
Erőgép lóerő	44 354	9 417	11 117	7 923	72 811
Villanymotor száma	1 342	600	686	240	2 868
Villanymotor lóerő	11 340,4	7 629,5	5 020,3	1 522,8	25 513,0
Termelési érték P-ben	124 572 313	55 594 012	66 349 761	28 749 374	275 265 460
Ipari haszon	62 562 119	18 301 385	26 380 046	13 790 325	121 033 875

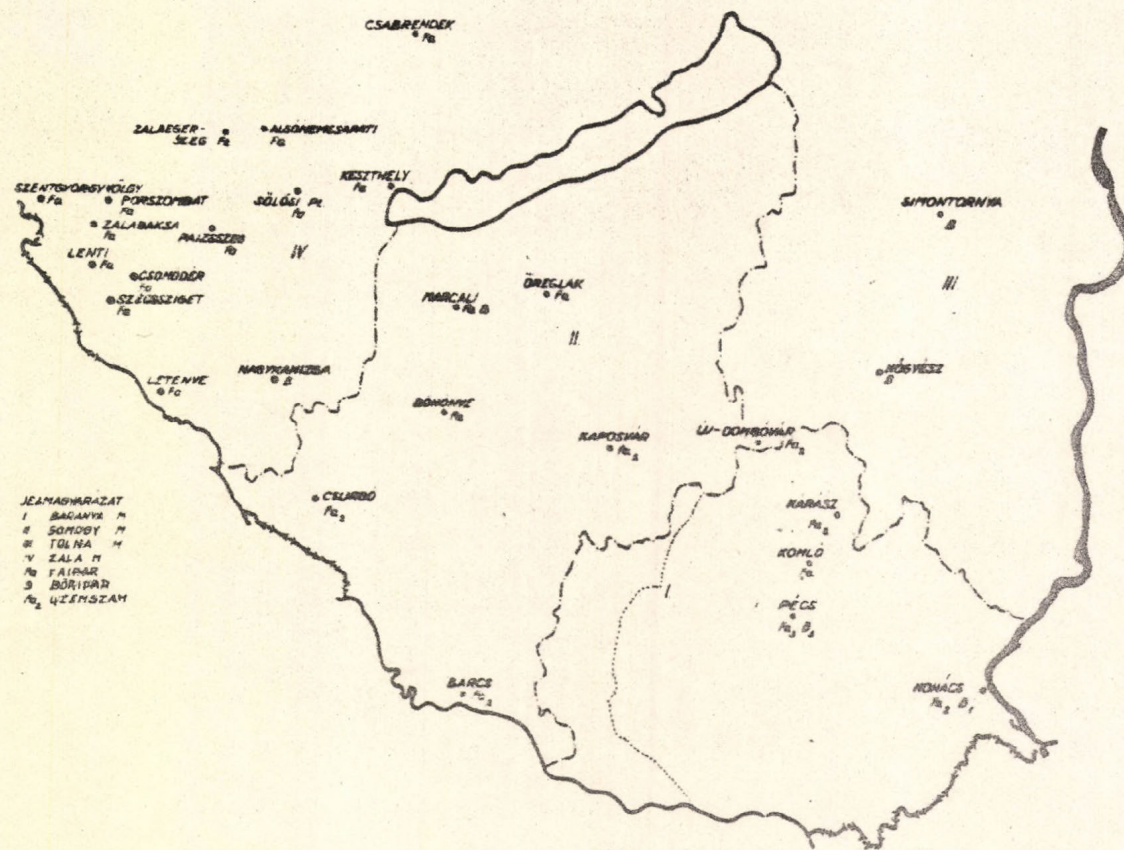
A VAS- ÉS FÉM, A GÉP- ÉS VILLAMOSENERGIA GYÁRTELEPEI 1942-BEN

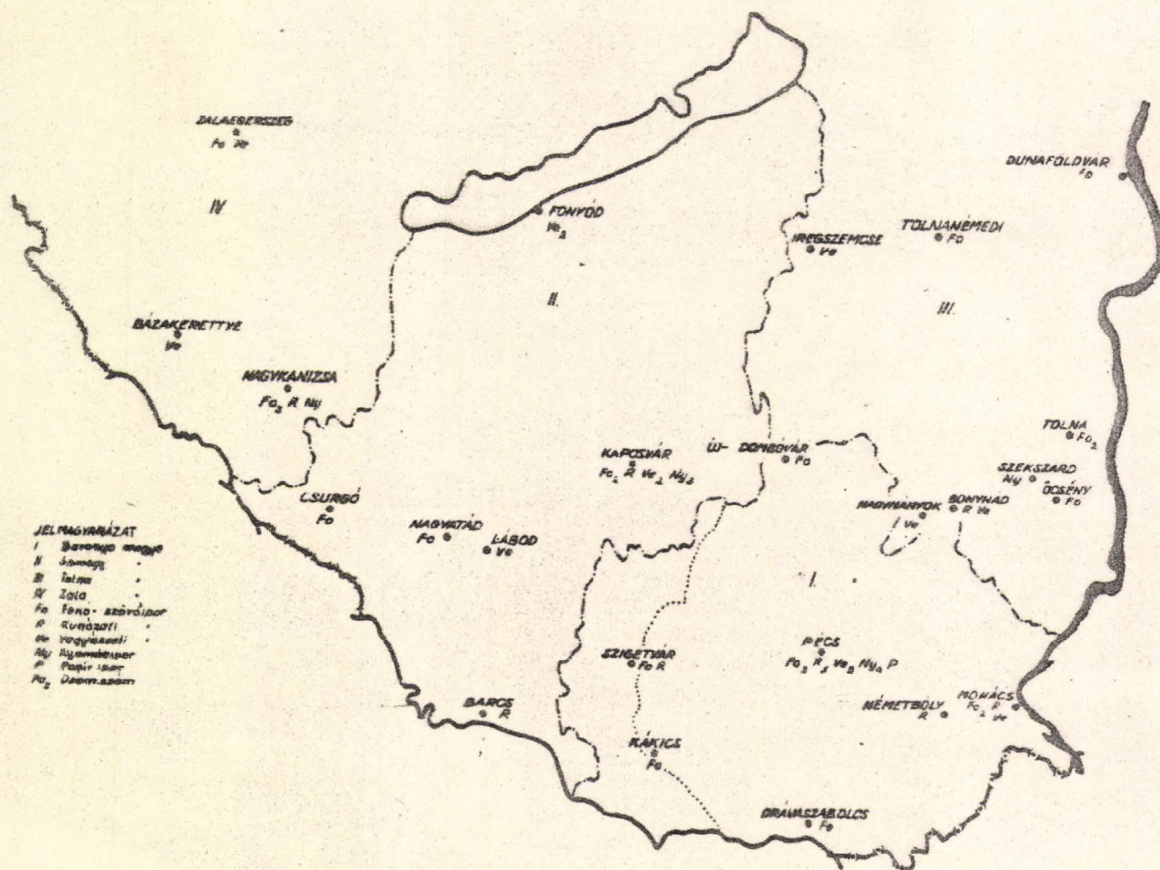
A KŐ-, FÖLD-, AGYAG- ÉS ÜVEGIPAR GYÁRTELEPEI 1942-BEN

A FA- ÉS BŐRIPAR GYÁRIPARI ÜZEMEI 1942-BEN

FŐFŐ- SZÖVŐDIPAR, RUHÁZATI, VEGYÉSZETI ÉS NYOMDAIPAR GYÁRJELLEGŰ ÜZEMEI 1942-BEN

[illegible]

JELMAGYARAZAT
1. GARAMYA NYOTE
2. SONGY
3. TOLNA
4. ZALA
5. LIZEM SZAM

- 46 -

